

UGOVOR O OTVARANJU DOKUMENTARNOG AKREDITIVA

REZIME: Plaćanje putem dokumentarnog akreditiva jedan je od najčešćih poslova u bankarskoj praksi, posebno značajan u međunarodnom prometu.

S obzirom da je dokumentarni akreditiv složeni pravni posao, predmet ovog rada je samo ugovor o otvaranju dokumentarnog akreditiva, koji nastaje bančnim prihvatanjem naloga komitenta za otvaranje akreditiva, a kojim se praktično započinje ovaj pravni posao. Detaljnije su obrađeni pojam i pravna priroda ugovora o otvaranju dokumentarnog akreditiva, zaključenje i njegovo pravno dejstvo.

Jednoobrazna pravila i običaja za dokumentarne akreditive Međunarodne trgovinske komore u Parizu (UCP 600) u bankarskoj praksi se primenjuju od 1. jula 2007. godine. Prve analize pokazuju da je veći broj banaka u svetu uspešno prilagodio svoje obrasce i poslovnu praksu novim pravilima, koja nude jednostavniju međunarodnu poslovnu praksu, koja pretočena u nova pravila, postaje operativnija i efikasnija. Praktičan značaj novih pravila ogleda se u tome što je bankarska praksa postala jednostavnija, a i data su tumačenja pojedinih termina, koji su ranije stvarali nedoumice.

Ovaj instrument je dobio svoj puni smisao, tako što je postao praktični instrument plaćanja, a nova pravila doprinela su evropskim i svetskim integracijama i ujednačavanju bankarske poslovne prakse.

Ključne reči: ugovor, dokumentarni akreditiv, jednoobrazna pravila, običaji, banka

Uvod

Plaćanje putem dokumentarnog akreditiva predstavlja jedan od najčešćih poslova u bankarskoj praksi. Posebno je značajan u međunarodnom prometu, gde se ugovorne strane ne poznaju dovoljno dobro, pa se postavlja praktično pitanje: koja ugovorna strana će prva izvršiti svoju ugovornu obavezu, a da bude sigurna da će druga izvršiti ugovorenu protivčinidbu. Pored toga, često oslanjanje na do-

* Diplomirani pravnik – master, saradnik u nastavi, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad.

maću sudsku praksu ne pruža dovoljnu zaštitu, s obzirom na dugotrajnost postupka i složenost procedure priznanja i izvršenja stranih odluka. Prema tome, praktičan značaj ovog posla ogleda se u tome što se njime na najbolji način štite interesi obe ugovorne strane. Izborom banke od poverenja, neutrališu se međusobni rizici kod izvršenja ugovornih obaveza. Banka, na zahtev kupca, otvara akreditiv i preuzima samostalnu obavezu da će prodavcu ako on podnese saobražne dokumente i ispuni druge uslove iz akreditiva, isplatiti akreditivni iznos ili na drugi način honorisati podnete dokumente. Pre svega, banka omogućava kupcu odobravanje kredita u visini akreditivnog iznosa. Pored toga, kupac preuzimanjem dokumenata onemogućava eventualno prodavčevo drugačije disponiranje robom, u odnosu na ono što je ugovoreno. Sa druge strane, prodavac je siguran da će roba biti preuzeta od strane kupca, jer naplatu robe obezbeđuje odmah nakon predaje dokumenata. Prodavac se osigurava i od rizika uzaludnog utovara robe, budući da neće započeti sa utovarom, dok ne dobije obaveštenje od banke da je akreditiv otvoren. Veća izvesnost naplate, dakle, obezbeđena je time što, pored kupca, za isplatu cene prodavcu odgovara i banka.

S obzirom da je dokumentarni akreditiv složeni pravni posao, predmet ovog rada biće samo ugovor o otvaranju dokumentarnog akreditiva, koji nastaje bančnim prihvatanjem naloga komitenta za otvaranje akreditiva, a kojim se praktično započinje ovaj pravni posao. Detaljnije biće obrađeni pojam i pravna priroda ugovora o otvaranju dokumentarnog akreditiva, zaključenje i njegovo pravno dejstvo.

Pojam i pravna priroda

Ugovorom o otvaranju dokumentarnog akreditiva nastaje poseban pravni odnos, koji se u odnosu na ukupan akreditivni posao zove unutrašnji odnos. U većini nacionalnih zakonodavstava u pitanju je neimenovani posao, a u pravnoj teoriji kvalifikuje se kao ugovorni odnos.¹

Ugovor o otvaranju dokumentarnog akreditiva je pravno nezavisan od osnovnog pravnog posla, kao i od svih drugih pravnih odnosa u akreditivu. Njegovo je dejstvo isključivo ograničeno na nalogodavca (kupca iz osnovnog pravnog posla) i akreditivnu banku. Nalogodavac se obavezuje da, za izvršenu uslugu, banci plati proviziju i naknadi joj troškove, a banka se obavezuje da će, saglasno dobijenom nalogu, sama ili preko korespodentne banke, obavestiti korisnika o otvaranju akreditiva i platiti mu akreditivnu sumu, po prijemu dokumenata i njihovog ispitivanja, u skladu sa nalogom. Obezbeđenje pokrića se, po pravilu, reguliše prethodnim sporazumom između nalogodavca i banke. Međutim, banka može prihvatiti nalog i ukoliko nalogodavac nema pokriće i u tom slučaju kreditirati ga do isplate akreditivne sume ili duže. Ova mogućnost kredi-

¹ Kozolchik V. B., „Letters of Credit”, Ch. 5, Vol. IX, u: *International Encyclopedia of Comparative Law*, Tübingen, 1979, str. 41- 42.

tiranja nalogodavca jeste jedna od značajnih prednosti dokumentarnog akreditiva, u odnosu na druga sredstva plaćanja.

Iako je u pravnoj teoriji zastupljeno shvatanje da je u pitanju ugovorni odnos, ne postoji saglasnost koja vrsta ugovora je u pitanju. Jedino se u američkoj jurisprudenciji ovaj odnos kvalifikuje kao kvaziugovorni, prema čemu kupčev nalog za otvaranje akreditiva obavezuje samo kupca. Postoji samo bančino elastično obećanje mogućnosti da može doći do otvaranja akreditiva, a bančina obaveza nastaje tek otvaranjem akreditiva ili njegovom isplatom. Zastupnici ugovorne koncepcije² ističu da je u pitanju dvostrano obavezan ugovor. Prema ovom shvatanju, banka ima obavezu da otvori akreditiv i u svemu se pridržava kupčevih uputstava, a kupac ima obavezu da plati banci proviziju i nadonadi joj troškove ili regresira banku za isplaćeni akreditivni iznos.

U našoj pravnoj teoriji prevladava shvatanje da odnos između nalogodavca i akreditivne banke predstavlja ugovor o nalogu (S. Šogorov, S. Carić, I. Jankovec). Pojedini autori ovom odnosu daju karakter ugovora o zastupanju i ugovora o delu,³ ugovora o komisionu⁴ ili ugovora u korist trećeg.⁵ Autor rada prihvata stav da je u pitanju ugovor o nalogu, s obzirom da se na ovaj pravni odnos primenjuju odgovarajuće zakonske odredbe, koje regulišu nalog.⁶

Razlike u određivanju pravne prirode ugovora o otvaranju akreditiva uslovljene su razlikama u pojedinim pravnim sistemima, te ne postoji jedinstveni stav o pravnoj prirodi. Međutim, poslovanje putem dokumentarnog akreditiva, koji je jedan od osnovnih instrumenata međunarodnog privrednog poslovanja, a koje se ostvaruje putem *Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive Međunarodne trgovinske komore u Parizu (UCP 600)*⁷ primenjuje se na području UE, kao i na nivou Republike Srbije.

Zaključenje

Kupac izdaje nalog za otvaranje akreditiva i upućuje ga svojoj banci, sa kojom, po pravilu, ima trajnu poslovnu saradnju. Izdavanjem ovog naloga, kupac ispunjava svoju obavezu iz ugovora o prodaji, a to je plaćanje u formi dokumentarnog akreditiva, predviđeno u akreditivnoj klauzuli. Nalog ima karakter ponude za zaključenje ugovora, a nalogodavac je vezan izdatim nalogom od trenutka kada je nalog prispeo banci. Kada banka prihvati nalog, ona je tada zaključila sa svojim klijentom ugovor o otvaranju dokumentarnog akreditiva. S obzirom da

² Pravni odnos između akreditivne banke i nalogodavca se u engleskom, nemačkom i francuskom pravu kvalifikuje kao ugovorni odnos, a prema pojedinim autorima u ovu grupu spadaju i italijansko, meksičko, kolumbijsko, salvadorsko i honduraško pravo (Kozolchuk).

³ Vajner Z, *Međunarodna plaćanja, osiguranje plaćanja i finansiranje u vanjskoj trgovini*, Beograd 1965, str. 68.

⁴ Antonijević – Petrović – Pavićević, *Bankarsko pravo*, Beograd 1982, str. 288.

⁵ Vučković M, *Finansiranje spoljne trgovine*, Beograd 1965, str. 107.

⁶ Čl. 749. – 770. *Zakona o obligacionim odnosima (Sl. list SFRJ, br. 29/78)*, u daljem tekstu ZOO.

⁷ *Revizija 2007*, u daljem tekstu *Jednoobrazna pravila*.

postoji mogućnost i tzv. prećutnog zaključenja, praktično pitanje koje se ovde postavlja, je: u kom momentu se smatra zaključenim ugovor o otvaranju akreditiva? Za rešavanje ovog pitanja, shodno će se primeniti odredbe ugovora o nalogu.⁸ Prema našem i nemačkom pravu, banka je dužna da, ukoliko neće da prihvati ponuđeni nalog, o tome bez odlaganja obavesti drugu stranu, inače će odgovarati za štetu koju bi druga strana pretrpela zbog toga.⁹ U teoriji se tumači da, ukoliko nalogoprimac bez odlaganja ne odbije ponuđeni nalog, ugovor se smatra prećutno zaključenim. Ovakvo shvatanje teorije izvodi se iz ustanovljene odgovornosti nalogoprimalca za štetu. Kupac bi, u ovom slučaju, imao pravo da zahteva naknadno izvršenje obaveze, tj. otvaranje akreditiva i naknadu štete zbog zadocnjenja. Svakako, banka mora imati na raspolaganju određeno vreme za izjašnjenje o prihvatanju naloga, da bi prethodno ispitala potrebne dokumente, tj. sagledala ekonomsko i finansijsko stanje svog komitenta. Shodno napred rečenom, za momenat zaključenja ugovora, merodavna je okolnost da li je ponuđeni (u ovom slučaju banka) odbio ponudu u kratkom roku. Ako nije, presudan je trenutak prijema ponude.

Pitanje forme i sadržine ugovora nije regulisano *Jednoobraznim pravilima*. Međutim, samu sadržinu ugovora čini sadržina naloga. *Jednoobrazna pravila* predviđaju jedino da ugovor mora da bude potpun i precizan. Pravna teorija i sudska praksa ne zahtevaju formu, međutim s obzirom da je u pitanju posao, koji spada u redovnu delatnost banke, karakterišu ga opšte osobine bankarskih poslova, kao što je formularnost i athezioni ugovori, iz čega proizlazi pismena forma.

Pravno dejstvo

Na osnovu ugovora o otvaranju akreditiva, obaveze akreditivne banke su da:

- 1) blagovremeno otvori akreditiv,
- 2) otvoreni akreditiv u svemu odgovara uputstvima nalogodavca i
- 3) dostavi nalogodavcu primljene dokumenate u najkraćem roku.

Banka, s druge strane, ima pravo na:

- 1) proviziju i
- 2) akreditivno pokriće.

1) Bančina obaveza blagovremenog otvaranja akreditiva podrazumeva određivanje vremena u kom je dužna da otvori akreditiv i o tome obavesti prodavca. Po pravilu, ovo pitanje je regulisano ugovorom o otvaranju akreditiva, tako što se određuje datum do kog saopštenje o otvaranju akreditiva treba da stigne prodavcu. Ako datum nije određen, a u zahtevu postoji datum isporuke i rok važenja akreditiva, banka mora, vodeći računa o interesima svog komitenta, otvoriti akreditiv u razumnom roku. Prema našem pravu, banka je dužna da akreditiv otvori blagovremeno, odnosno odmah po prijemu ispravnog naloga. Kod međunarodnog akreditiva, potrebno je određeno vreme da banka konstatuje

⁸ Čl. 749. – 770. ZOO.

⁹ Čl. 750. ZOO.

ispravnost naloga, kao i da utvrdi da li je obezbeđeno akreditivno pokriće i da li su priložene neophodne dozvole za uvoz. Ako kupac nije dao potrebne instrukcije u vezi sa načinom saopštavanja otvorenog akreditiva, banka je obavezna da prema okolnostima posla izabere onaj način, koji će omogućiti da prodavac blagovremeno dobije akreditiv.

2) Opšta obaveza banke je da postupi po uputstvima iz naloga. Shodno tome, dužna je da otvori onu vrstu akreditiva koja je ugovorena. *Jednoobraznim pravilima* predviđeno je da uputstva moraju biti precizna i potpuna. Međutim, u ovom slučaju, naknadna uputstva nemaju takvu važnost, kakvu imaju kod naloga. Bančina obaveza postupanja prema instrukcijama postoji do momenta zaključenja ugovora, jer jednom otvoren akreditiv ima nezavisnu pravnu sudbinu i u odnosu na osnovni pravni posao, kao i u odnosu na ugovor o otvaranju akreditiva. Ukoliko banka, međutim, ne postupa po uslovima iz ugovora, kupac će odbiti da primi honorisane dokumente, s obrazloženjem da ne odgovaraju uslovima iz ugovora. Ova obaveza banke podrazumeva i obavezu da sa razumnom pažnjom ispita spoljnu saobraznost podnetih dokumenata.

3) Banka, koja je ovlašćena na honorisanje dokumenata, dužna je da dokumente primi kao ispravne i dostavi ih akreditivnoj banci (ako se ove dve banke razlikuju). Akreditivna banka je potom dužna da odmah obavesti svog komitenta o izvršenom honorisanju i da mu dokumente dostavi najkraćim putem. Za kupca je bitno da do dokumenata dođe što pre, jer mu oni omogućavaju da raspolaže kupljenom robom (da je preuzme od prevozioca, uveri se u kvalitet i oceni da li je prodavac uredno ispunio svoju obavezu iz osnovnog pravnog posla). U slučajevima kada pitanje akreditivnog pokrića ili rambursa nije rešeno, tada je banka obavezna da pozove kupca najkraćim putem radi otkupljivanja dokumenata.

Pitanje bančine odgovornosti praktično se postavlja onda kada ona neopravdano odlaže sa dostavljanjem dokumenata kupcu, a roba je stigla u odredište, pa kupac ne može da je preuzme. Tada prevozioc istovara i uskladištuje robu, čime se kupcu stvaraju dodatni troškovi. Isti je slučaj kada je roba sezonskog karaktera ili kada je kupac robu unapred preprodao na očekivan datum prispeća.

1) S obzirom da je ugovor o otvaranju akreditiva teretni pravni posao, to podrazumeva pravo banke da zahteva naknadu za izvršene poslove – proviziju, odnosno obavezu kupca da plati tu naknadu. Pravo na proviziju obično se određuje u ugovoru. Praksa je da provizija banci pripada i kad nije izričito ugovorena, na osnovu običaja koji važe u unutrašnjem i međunarodnom prometu. Visinu provizije ugovorne strane mogu odrediti procentualno prema vrednosti osnovnog posla, odnosno akreditivnog iznosa, zatim u apsolutnom iznosu ili prema tarifi opštih uslova banke.

U teoriji je sporno pitanje da li se naknada isplaćuje za izvršeni posao ili za ostvareni uspeh u poslu. Odgovarajuće odredbe *Zakona o obligacionim odno-*

sima, koje regulišu nalog, predviđaju da, ukoliko nije drukčije ugovoreno, nalogodavac je dužan da isplati nalogoprimcu naknadu po obavljenom poslu.¹⁰

2) Prihvatanjem zahteva za otvaranje akreditiva, banka zaključuje poseban ugovor na osnovu kojeg preuzima samostalnu i čvrstu obavezu na honorisanje urednih dokumenata. Ona nastoji da pre zaključenja ugovora obezbedi akreditivno pokriće. Momenat kada je nalogodavac dužan da obezbedi akreditivno pokriće regulisan je zakonodavnim normama ili opštim uslovima poslovanja banke. U onim pravima gde se ovaj ugovor tretira kao dvostrano obavezan, kupac je obavezan da prvi ispuni svoju obavezu, inače će banka odbiti otvaranje akreditiva, isticanjem prigovora *exceptio non adimpleti contractus*. Akreditivno pokriće predstavlja najčešće gotov deponovani novac ili banka blokira kupčev žiro-račun za određeni iznos. Pokriće se obično daje u visini akreditivne sume, uvećane za proviziju i uobičajne troškove banke. Ukoliko je akreditivno pokriće obezbeđeno iz odobrenog kredita, banka će nakon isplate akreditiva potraživati od kupca isplaćeni iznos na način kako je to regulisano u ugovoru o kreditu. U unutrašnjem odnosu, akreditivno pokriće predstavlja sredstvo obezbeđenja, a u spoljašnjem sredstvo plaćanja, kojim se direktno izvršava isplata akreditiva. Banka obavljanjem akreditivnog posla dolazi u posed stvarnopravnih i robnih dokumenata, čime može vršiti pritisak na kupca da ih što pre otkupi.¹¹ Banka, takođe, može i u ugovoru o nalogu za otvaranje akreditiva ugovoriti pravo zaloge na ovim hartijama od vrednosti. Ovo pravo se dalje realizuje u zavisnosti od konkretnog pravnog sistema. U zemljama u kojima se kod akreditiva koriste vučene menice, rizik isplate akreditiva, ukoliko kupac ne dostavi pokriće o dospelosti, prebacuje se na akreditivnu banku. Dostavljanje pokrića se odlaže do momenta dospelosti vučene menice. Banke, međutim, u ovim slučajevima ugovaraju i dodatna sredstva obezbeđenja. U praksi naših banaka pitanje regresa se ne postavlja, jer banke ne izdaju akreditiv dok ne dobiju prethodno akreditivno pokriće.

Zaključak

Jednoobrazna pravila i običaja za dokumentarne akreditive Međunarodne trgovinske komore u Parizu (UCP 600) u bankarskoj praksi se primenjuju od 1. jula 2007. godine. Na osnovu prvih analiza, koje su izvršene, a kojima su obuhvaćene Austrija, Nemačka, Slovačka, Hrvatska, Rumunija, Ukrajina i Srbija, utvrđeno je da banke različito postupaju prilikom izdavanja dokumentarnog akreditiva. Prema analizi,¹² veći broj banaka je bio spreman, ukoliko su njihovi klijenti zahtevali tako, da izdaju akreditive koji potpadaju pod UCP 500 (koja su važila do 1. jula 2007). Međutim, ovi podaci pokazuju, takođe, da je veći broj banaka u svetu uspešno prilagodio svoje obrasce i poslovnu praksu

¹⁰ Čl. 762. st. 1. ZOO.

¹¹ Čl. 286. i čl. 289. ZOO.

¹² Anđelković, C., *Prva iskustva u primeni revidiranih Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive UCP 600*, http://www.ubs-asb.com/s/Bankarstvo/2007_frm.htm

novim pravilima – UCP 600. Nova pravila nude jednostavniju međunarodnu poslovnu praksu, koja pretočena u nova pravila, postaje operativnija i efikasnija.

Nova pravila UCP 600 prati i *Vodič kroz Pravila ISBP 681*, koji rešava dileme u tumačenju i bankarskoj praksi kod ispitivanja dokumenata u akreditivu, što smanjuje razlike u praksi akreditiva.

Praktični značaj novih pravila ogleda se u tome što je bankarska praksa postala jednostavnija, a i data su tumačenja pojedinih termina, koji su ranije stvarali nedoumice.

Novina je i u pojačanoj odgovornosti akreditivne banke, koja sada ima rok od pet bankarskih dana, da u slučaju neusklađene prezentacije, obavesti, tj. upozori podnosioca o neurednosti dokumenta. Takođe, nove su i odredbe u oblasti transporta, osiguranja, načina ispitivanja dokumenata i njihove usklađenosti sa uslovima akreditiva. Može se reći da su ova pravila postala „vitalna komponenta međunarodne trgovine.”¹³

Na ovaj način, ovaj instrument je dobio svoj puni smisao, tako što je postao praktični instrument plaćanja, a nova pravila doprinela su evropskim i svetskim integracijama i ujedinjavanju bankarske poslovne prakse.

Associated Expert, Sanja Sremčev, M.Sc.

Contract on establishing a documentary letter of credit

Abstract

Payment through documentary credit is one of the most usual instruments of payment in banking practice, especially in foreign trade.

Considering that documentary credit is a complex legal act, the subject of this paper is only the contract of documentary credit opening, which develops with principal's instruction for credit opening and bank's acceptance. Practically, this is the beginning of documentary credit legal act. Here will be elaborated, in details, the conception and the legal nature of the contract of documentary credit opening, as well as arrangement and its legal effects.

Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP 600) are implemented in banking practice from 1 July 2007. First analysis provides the results that most of the banks in the world successfully have adapted their forms and business practice to new rules. These rules provide the easier international business practice, which have become simpler and more effective, especially because of new interpretations of some terms, which have eliminated the earlier dilemmas and confusion.

¹³ *Op. cit.*

In this meaning, this instrument has its full signification, because of practical importance of payment. New rules have contributed to the European and worldwide integrations, as well as unification of banking practice.

Key words: contract of documentary credit opening – the conception, legal nature, arrangement, legal effects; Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (UCP 600)

Literatura

1. Anđelković, C., *Prva iskustva u primeni revidiranih Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive UCP 600*, http://www.ubs-asb.com/s/Bankarstvo/2007_frm.htm
2. Antonijević, Petrović, Pavićević, *Bankarsko pravo*, Beograd 1982.
3. Carić, S., Vitez, M., Veselinović J, *Privredno pravo*, Novi Sad, 2006.
4. Carić, S., Vilus, J., Đurđev, D., Divljak, D., *Međunarodno poslovno pravo*, Novi Sad, 2007.
5. Đurić, D., *Međunarodno bankarstvo u novom milenijumu na prekretnici*, „Svet finansija”, Beograd 2002. Jankovec V. I, *Privredno pravo*, Beograd, 1981.
6. Kapor, P., *Bankarstvo sa osnovama bankarskog poslovanja i međunarodnim bankarstvom*, Beograd, 2005.
7. Kapor, P, *Međunarodno finansijsko poslovanje*, Beograd, 2004.
8. Kozolchyk, V. B., *Letters of Credit*, Ch. 5, Vol. IX, u: *International Encyclopedia of Comparative Law*, Tübingen, 1979.
9. Ognjanović, V., *Međunarodno bankarstvo*, Beograd, 2003.
10. Rosenberg, Lj., *Pravo međunarodnih plaćanja u poslovnim transakcijama*, Zagreb, 1975.
11. Rosenberg, Lj., *Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive*, Revizija iz 1983, Zagreb, 1984.
12. Tomić, M., *Dokumentarni akreditiv: rad sa dokumentarnim akreditivom i akreditivnim dokumentima*, Beograd, 1996.
13. Vajner, Z., *Međunarodna plaćanja, osiguranje plaćanja i finansiranje u vanjskoj trgovini*, Beograd, 1965.
14. Velimirović, M., *Bankarski poslovi i hartije od vrednosti*, Beograd, 1996.
15. Vučković, M., *Finansiranje spoljne trgovine*, Beograd, 1965.
16. Vukadinović, R., *Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva*, Beograd, 1989.
17. Vukadinović, R., *Dokumentarni akreditiv prema Zakonu o obligacionim odnosima i jednoobraznim pravilima i običajima za dokumentarne akreditive*, http://www.kopaonikschool.org/bibliografija_v.html
18. Šogorov, S., *Bankarsko pravo*, Novi Sad, 2004.